

mod decis, ca un *homo logocentricus*, echivalând, după modelul Ion Barbu, poezia cu geometria. În concluzie, poezia lui Pavel Boțu are un traiect artistic marcat de o libertate interioară și este greu de imaginat cum ar fi evoluat ea după '90 înapoi. Destinul artistic al lui Grigore Vieru, Victor Teleucă, dar și al lui D. Matcovschi, I. Vatamanu demonstrează o ruptură radicală cu formele indirecte de expresie. Poezia basarabeană a urcat pe estradă, a ieșit în stradă, definind un alt mod al ei de ființare.

BIBLIOGRAFIE

1. CIMPOI, M. Magia realului. În: *Pavel Boțu. Scrieri alese*. Chișinău: Literatura artistică, 1983, pp. 3 – 12.
2. CIOCANU, I. La timpul netrecut. În: *Pavel Boțu, Lemn ceresc* (versuri). Selecție și pref. de Ion Ciocanu. Chișinău: Cartea Moldovei, 2002, pp. 3 – 6.
3. MUȘINA, A. *Eseu asupra poeziei moderne*. Chișinău: Cartier, 1997.
4. RACHIERU, A. D. *Poezi din Basarabia: (un veac de poezie românească)*. București: Editura Academiei Române; Chișinău: Știința, 2010.
5. ȚURCANU, A. Pavel Boțu sau dialogul drumețului cu adâncurile. În: ȚURCANU, ANDREI. *Martor ocular*. Chișinău: Literatura artistică, 1983, pp. 165-195.

OPERA CRENGIANĂ ÎN ECOURI UNIVERSALE

*Apetri Dumitru, dr. ,
Institutul de Filologie Română „B.P. Hasdeu”*

CZU: 821.135.1.09

Abstract

This article talks about the reception of Ion Creanga's work in universal culture. Thanks to its artistic charm and ideational richness, stylistic uniqueness and other valuable features, Creanga's work has been placed on a well-defined place in literary universality. The main components, which have ensured this honorable prestige, are artistic translation, critical interpretation, essay. There are other ways to promote literary values in allogeneic spaces: theatrical staging, memoir, film, music composition, photo album, philately, etc., but we talk, in the following lines, about the main nominated components. It is the presence of Creanga's work in such widely circulated languages, such as English, Spanish, German, Italian, Russian, that has ensured our great prose writer an honorable place on the meridians of the world.

Key-words: reception, translation, artistic, style, story, authentic, critical, languages, fictional and original.

În articolul „Literatura română și străinătatea”, Titu Maiorescu constata: „Orice individualitate de popor își are valoarea ei absolută, și îndată ce este exprimată în puternica formă a frumosului, întâmpină un răsunet de iubire la restul omenirii ca o parte integrantă a ei” [5, p. 395]. Indiscutabil, opera crengiană vedește o *puternică formă a frumosului*, deci, e firesc ca ea să trezească *un răsunet de iubire* în ființa românilor și în spațiul imens al omenirii. Contemporanul nostru Ioan Mânăscuț, în eseu „Minunea de a-l avea”, a spus-o expresiv și memorabil: „Și Creangă este o minune a poporului nostru, o minune care se perpetuează în fiecare suflet trezind la viață vaste stratificări de simțire și înțelegere” [6, p. 94].

Așadar, grație farmecului artistic de care dispune din belșug și bogăției ideatice, unicității stilistice și altor însușiri valoroase, opera crengiană, în paralel cu cea eminesciană, s-a situat pe un loc bine definit în universalitatea literară. Componentele principale, care i-au asigurat acest prestigiu onorabil, sunt traducerea artistică, interpretarea critică, inclusiv eseu. Există și alte modalități de promovare a valorilor literare în spații alogene: înscenarea teatrală, cartea de memorii, pelicula cinematografică, compoziția muzicală, albumul fotografic, filatelia etc., dar vom poposi în rândurile ce urmează asupra componentelor principale nominalizate.

Traducerea artistică, fiind forma principală de interacțiuni literare, contribuie cel mai eficient ca operele artistice, care reprezintă bogăția, noblețea și finețea trăirilor umane, să iasă

din limitele geografice și culturale naționale și să se plieze în spațiul universalității. Anume prezența versiunilor crengiene în astfel de limbi de circulație largă, precum sunt engleza, spaniola, germana, italiana, rusa, i-au asigurat marelui nostru prozator un loc onorabil pe meridianele lumii.

Primii pași spre universalitate Creangă i-a făcut în limba germană. Cele dintâi versiuni (*Punguța cu doi bani*, *Fata babei și fata moșneagului*, *Ivan Turbincă*) au fost tipărite la Leipzig, încă în 1882, autoarea lor fiind Mite Kremniț, care a beneficiat de consultarea, în deplină cunoștință de cauză, a lui Eminescu. În general, în limba germană, în diferite perioade, au apărut 34 de titluri crengiene. Ungurii au oferit cititorilor săi vreo 40 de scrieri. În anii '30 ai secolului trecut iau cunoștință de câteva opere crengiene și cititorii polonezi. Peste trei decenii își face apariție în limba cehă capodopera *Amintiri din copilărie*. Traducătoarea Indra Huškova constata că această realizare artistică crengiană este fermecătoare prin perspectiva satului românesc, prin umorul ei original și prin desăvârșita artă a tipizării personajelor.

După germani, unguri și polonezi au urmat tălmăcirii în albaneză și în sârbo-croată. În Franța receptarea prozei crengiene se produce în segmentul de timp 1893 – 1898 și se repetă în 1910, 1920, 1931. Printre tălmăcitorii francezi se distinge în mod evident Iv Ojé, care a reușit să recreeze farmecul stilului și culoarea *Amintirilor din copilărie*. De menționat că în Franța au apărut și adaptări după poveștile lui Creangă, semnatarul lor fiind Denise Basdevant.

Întreprind acțiuni apreciabile de receptare a operelor crengiene și italienii. Încă în 1879 ei îl introduc pe prozatorul român în lucrarea fundamentală „Dicționar al scriitorilor contemporani”, traduc mai multe scrieri; în 1932, la Roma, este editată o monografie despre activitatea literară a lui Creangă, iar în 1980, Rosa del Conte, o bună cunoscutoare a literaturii române, a reflectat activitatea literară a lui Eminescu, Creangă și a altor scriitori de ai noștri în „Dicționar de literatură mondială”.

Începând cu anul 1909, proze crengiene sunt tipărite în engleză, la Londra și New York, iar în anii '70 se realizează traducerea completă în limba lui Shakespeare a capodoperei *Amintiri din copilărie*, a povestirilor și a poveștilor. Cititorul de limba spaniolă a beneficiat de un volum de povești și povestiri alese în 1961, autor – argentinianul Leon Federiko Fiel. Câteva scrieri crengiene au văzut lumina tiparului în 7 dintre cele mai răspândite limbi din India.

Eforturi consistente denotă și actul de traducere în limba rusă a operei crengiene. Între anii 1955-1987 au apărut 12 cărți pentru maturi (trei – la Moscova, tot atâtea, la București și 6 – în Chișinău) și 16 volume pentru copii, majoritatea editate la Chișinău, câteva, la București. În cadrul edițiilor pentru maturi prevalează capodopera *Amintiri din copilărie*, în cele destinate copiilor – *Povestea lui Arap Alb (corect Harap – n.n.)*, *Capra cu trei iezi* și *Punguța cu doi bani*. De notat că în cazul ambelor tipuri de ediții tirajele sunt impresionante – între 15 și 100 de mii de exemplare. Luat în ansamblu, acest tezaur pune la dispoziția cititorului mai multe exemple de traducere inspirată datorită prezenței active printre tălmăcitorii de limba rusă a următorilor literați de talent: A.Sadețki, Gr.Perov, Al. Brodski și Elena Zlatova.

În arealul cultural ucrainean, procesul de editare a operei crengiene, prin mijlocirea traducerilor, a purces pe la mijlocul anilor '50 și a durat până în 1984. Primul volum elaborat de ucrainenii conține capodopera *Amintiri din copilărie*, al doilea – un grupaj de povești, iar următorul – povestirea *Punguța cu doi bani*. De notat că în 1984, editura pentru copii din Kiev, „Curcubeul”, scoate de sub tipar o culegere de povestiri, legende și povești traduse din literatura și folclorul românilor. Intitulată *Codrii*, aceasta conține câteva fragmente din sus-numita capodoperă crengiană și povestea *Punguța cu doi bani*. Tălmăcirile, care conțin nu puține

momente marcate de inspirație, aparțin cunoscutului scriitor ucrainean Volodimir Pianov și eminentului om de cultură, savant și traducător, Stanislav Semcinsky.

Indiscutabil, procesul de intrare a operei crengiene în albia universalității continuă. Un fapt demn de aprecieri înalte s-a produs în Japonia, prin includerea unor opere crengiene și eminesciene în manualele școlare. Așadar, trezeci și ceva de ani în urmă, opera crengiană era tradusă în peste 40 de limbi ale lumii. Numărul impunător de apariții editoriale în diverse limbi bucură neamul românesc, dar nu trebuie să ignorăm faptul că verisunile artistice sunt supuse învechirii. Traductologia constată, pe bună dreptate, că, odată la 30 – 40 de ani, traducerile necesită reînnoire, întrucât nivelul de receptare al cititorului suportă schimbări calitative de esență.

Mă opresc aici cu informația despre traduceri recomandând celor interesați de mai multe date privind acest mijloc de interacțiuni literare să apeleze la unul dintre studiile regretatului academician Nicolai Corlăteanu [4].

O altă componentă, care face cale marilor scriitori în templul universalității, este interpretarea critică, inclusiv eseul – formă preferabilă în ultimele decenii de tot mai mulți condeieri. În comentariile ce urmează vom face abstracție de opiniile și considerentele ce aparțin autorilor români, intenționând astfel să sporim nu atât ponderea informației, cât credibilitatea ei.

Întâietatea în acest tip de interacțiuni literare aparține francezului Jean Boutière, profesor la Collège de France, căruia îi aparține una din cele mai consistente monografii privind viața și opera lui Ion Creangă [2]. Acest autor afirmă că scriitorul român este unul dintre cei mai buni povestitori din Europa, situându-l alături de François Rabelais (sec. XVI) și Charles Perrault (sec. XVII).

Creangă a vrut să arate, subliniază cercetătorul, că geniul popular național crease opere de valoare, care, fără adăugirea vreunui element străin, puteau fi puse alături de cele mai frumoase producții ale literaturii culte (...), el a făcut din povestea tradițională ceea ce Alecsandri făcuse mai înainte cu „Doinele” din poezia populară: **o operă de artă**. „Creangă nu este nici moralist, asemenea lui Schmidt, nici poet ori filosof, ca Andersen; fără să vrea, este, ca frații Grimm, un folclorist. Creangă e, însă, înainte de toate, un artist ca Charles Perrault” [3, p. 33].

Cu aprecieri înalte a specificului operei crengiene s-au impus, la rândul lor, italienii, Rafael Corso, Mario Ruffini, Luigi Salvini și Gino Lupi. În opinia acestora, Creangă e cel mai original scriitor român, care și-a inzestrat personajele cu umor, mediul înconjurător – cu culoare și faptele – cu înțeles, e un giuvaiergiu ce curăță metalul prețios de zgură, el simte vibrând glasul și sufletul Patriei. Opera lui e meditată, el e un artist care stăpâneă puternic sensul ritmic și muzical al formei. „A citi operele lui Ion Creangă, constată Ruffini, e ca și cum te-ai adăpa la un izvor stilistic neseecat, mereu proaspăt și limpede” [3, p. 55].

Francezul Iv Ojé abordează problema traducerii operei prozatorului humuleștean în limba națiunii sale, accentuând: „Cartea lui Creangă mustește de prospețime și de voioșie, el avea darul stilului, intervenția sa verbală e bogată, iar gustul fără greș; evocarea datinilor populare, a sărbătorilor anuale cu riturile lor consacrate face din *Amintiri din copilărie* **un mic tezaur de folclor în acțiune**” [3, pp. 52 – 54].

Ca excepție, mă voi referi aici, foarte succint, la trei cercetători români. Încă în anii '60, Ovidiu Bîrlea, în studiul său monografic *Poveștile lui Creangă*, constata că operele luate de dumnealui în discuție produc asupra creației folclorice propriu-zise „o enormă influență catalitică, că apar variante ale *Soacrei cu trei nurori* și ale *Caprei cu trei iezi*” [1]. La rândul lor, folcloriștii și etnologii Petre Ștefănuță și Grigore Botezatu, de asemenea, susțin ideea că atunci,

când pentru motive și subiecte de povești sunt căutate căi de existență în forme noi de artă (dramatică, cinematografică, muzicală ș.a.), tot creațiile lui Creangă sunt puse la bază.

Scriitorul britanic și cercetătorul de folclor, Arthur Lloid, susține că Ion Creangă e un scriitor fantastic, în același timp un realist, iluminat de focul inteligenței, chiar și în momentele în care se lasă copleșit de tragismul vieții oamenilor simpli. „Literatura sa rămâne absolut modernă, iar glasul său puternic provoacă numai admirație” [3, p. 49].

Cehul Ian Vladisval îl consideră pe Ion Creangă scriitor de geniu, modern pentru vremea sa, adevărat martor al epocii în care a trăit. Ungurul Ladislav Galdi surprinde în scrierile prozatorului nostru compoziții bine echilibrate, impresii și amintiri sublimate care, în definitiv, apar mai **autentice**. Grație unor traduceri bune, constată dânsul, „celebritatea lui Creangă a trecut departe peste hotarele țării sale pentru a reprezenta în lume specificul geniului poporului său marcat de avântul unei puternice originalități” [3, pp. 38-39].

Pe la mijlocul anilor '60 au apărut cu prețuri înalte ale creației crengiene și unii oameni de cultură ruși. Iuriy Zaincikovski e de părerea că figura lui „Moș Creangă e marea pentru poporul român”, întrucât el și-a dăruit inima generațiilor de copii, dar și marelui Eminescu, lui Jean Bart și altora și că Creangă este miezul literaturii poporului său și că prin el se poate înțelege „minunatul colorit sufletesc al neamului românesc” [3, pp. 40-41].

Sunt edificatoare și aserțiunile expuse de eminentul scriitor rus pentru copii Victor Vajdaev. De exemplu, „Ion Creangă dă viață satului românesc în toată bogăția tipurilor, pitorescului și moravurilor”. Ca un artist veritabil, el nu numai a prelucrat motivele folclorice naționale, el le-a șlefuit cu măiestrie, „le-a adunat în contrapunct, îmbogățindu-le cu gând și idee, îmbinându-le într-un tot armonios, a creat opere în care, la fel ca în celebrele lucrări ale lui H.C. Andersen, folclorul a devenit literatură, iar literatura, folclor” [3, pp. 35-36].

Am operat până aici preponderent cu nume străine aducând și motivația respectivă, dar în concluzii mă voi referi la studiul lui Eugen Todoran, intitulat „Ion Creangă între umoriștii lumii” [7]. În perspectiva literaturii universale, afirmă acest cercetător român, nu gravul Molière ar putea fi ascendentul lui Creangă, întrucât în comediile moralistului francez contradicția realului cu idealul, deși provoacă râsul, dezvăluie un fond tragic al vieții, de care personajele nu-și dau seama, pe când Creangă „râde de lumea aceasta, de oameni în general, împreună cu personajele și cu cititorii (...). Prin fabulația fantasticului și prin jovialitatea râsului, Creangă se poate raporta la Dickens sau Rabelais, chiar la Boccaccio, prin duiosia evocării la M. Twain (...). Arta lui de povestitor, artă de fabulist și anecdotist, trebuie căutată, în primul rând, în stilul oral al exprimării lui, stil autentic popular (...), prin această artă el este un umorist între umoriștii lumii, cu valoare universală” [7, pp. 340-341].

Prin urmare, pentru neamul românesc e un prilej solid de a se bucura și mândri de locul onorabil pe care l-a ocupat Creangă în spațiul universalității, prin mijlocirea versiunilor artistice și a interpretărilor critice. Acest prestigiu ar căpăta o amploare și mai viguroasă, credem noi, dacă ar fi traduse în diverse limbi și unele dintre numeroasele studii științifice privind viața și activitatea literară a neîntrecutului prozator din Humulești.

BIBLIOGRAFIE

1. BÎRLEA, OVIDIU. *Poveștile lui Creangă*. București: Editura pentru literatură, 1965.
2. BOUTIÈRE, JEAN. *Viața și opera lui Ion Creangă*. Prefață de academicianul Mihai Cimpoi. Traducere de Daniel Corbu. Iași: Princeps Edit, 2008.
3. Citez după volumul *Creangă – veșnic verde*. Ediția a II-a, revăzută și întregită. Chișinău: Literatura Artistică, 1987.

4. CORLĂTEANU, NICOLAI. Pe meridianele lumii. În: *Creația lui I. Creangă în școală*. Chișinău: Lumina, 1984.
5. MAIORESCU, TITU. Literatura română și străinătatea. În: *Critice*. București: Editura pentru literatură, 1966.
6. MĂNĂSCURTĂ, IOAN. Minunea de a-l avea. În: *Deslușirea semnelor*. Chișinău: Princeps, 2016.
7. TODORAN, EUGEN. Ion Creangă între umoriștii lumii. În: *Destinul unui clasic. Ion Creangă*. Antologie și prefață de Ilie Dan. București: Editura „Albatros”, 1990.

„MARELE VÂNT” – COD FIINȚIAL ȘI STRATEGIC AL POEZIEI LARIENE

*Roșca Timofei, dr. hab.,
UPS „Ion Creangă” din Chișinău*

CZU: 821.135.1.09

Abstract

Leonda Lari is recognized as one of the most inventive and innovative poets in the entire Romanian space, in terms of exploring the archetypal background, as a resource for inspiration and winging of poetry. From the environment of the fundamental archetypes of existence: light, fire, water, star, wind, the poet created symbolic individualities of an amazing generality. "The Wind" is one of the emblems of the original and stylistic originality of his poetry. As a codified, polyvalent symbolic entity, engaged in various fields of life and existence, the "wind" also translates the poet's emotional turmoil, her character and temperamental abilities, which ensure the spiritual and emotional color, the specificity of poetry in general, and the originality of creation.

Key-words: code, archetype, symbol, meaning, spirit, sacred, metaphysical, character, temperament.

Poezia Leonidei Lari este deosebit de prolifică în ceea ce privește explorarea și utilizarea fondului arhetipal. Lirica ei e de neînchipuit fără rolul agenților simbolici, printre care lumina, focul, apa, steaua, inclusiv vântul. Ultimul are un cult aparte în poezia lariană. El concordează cu lumea și cu eul poetic autentic, cu firea poetei, cu temperamentul ei artistic avântat, ardent, implacabil.

Sugestia simbolică pornește, bineînțeles, de la analogia cu fenomenul naturii, de la circuitul iregular, stihinic al aerului, prezent și penetrant oriunde și oricând. La Leonida Lari, „vântul” e atât de individualizat și personalizat artistic, încât el se contopește cu respirația poetei.

Despre prima identificare dintre vânt și respirație aflăm în cartea cărților. În primul capitol, versetul doi, din Biblie, intitulat „Facerea Lumii”, este scris : „Și pământul era netocmit și gol. Întuneric era deasupra adâncului și Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor [1, p. 11].

Încă de la începuturi, „vântul” s-a identificat cu spiritul, cu Duhul, tot astfel cum în poezia modernă inspirația este identică cu respirația, cu „suflarea”. În evoluția acestei simbioze s-au produs și permutări de sensuri și semnificații. De aici, diversitatea „vânturilor”, despre care vorbește mitologia și cele mai impresionante exemple din literatura universală și românească, inclusiv (Homer, Goethe, Byron, Margaret Mitchell, Eminescu, Arghezi, Blaga ș.a.).

Implicațiile sacrale ale „vântului” se vor manifesta, în diferite variante, pe tot parcursul creației lariene. În cazul de față, ne vom referi, mai întâi, la pozițiile inițiale ale acestui motiv-simbol. În poezia Leonidei Lari vântul are dubla semnificație sau dublul rol. Într-un caz, el reprezintă elementul de contact sau penetrant al realității și lumii, este cel care o cunoaște sau o sfidează. În cazul al doilea, vântul poate deveni principiu de creație. El amplifică dispoziția de creație a eului poetic autentic de a ieși din tiparele canonului, de a dispune de totala libertate a gândirii și a trăirii, el este sfânta spontaneitate, stihia gândului și a sensului, a imaginației sau a reprezentării, a transcenderii și identificării în cuvânt. Nu întâmplător, unul din volumele sale antologice de prestigiu, precum și un poem de proporții, sunt intitulate „Marele vânt”(1980), tot astfel cum ecuația poeticității, pe care mizează autoarea, este „cu + vântul”.